

այն ձեւերուն ձայնական աւելի սերտ նմանութիւն ցոյց կու տան Մակաբայեցւոյ Բ. գրքին աւանդած Սաւրաբայեցւոյ գոյականը ու «սաւրաբայեցւոյ» ածականը, որոնք սակայն իրենց գոյութիւնը կը պարտին նոյնպէս պարսիկ կրօնագիտութեան քաջահմուտ թարգմանչի մը հանձարին, որ իբրեւ օտար տարբէ կը խորշի յոյն անուան պարզ տառադարձումէն ու կ'ընդգրկէ իբր սեպհական սասանական անուն մը իր հնագոյն ձեւին տակ, հոգ չէ թէ ոչ այնքան յաջողութեամբ: Մակաբայեցւոց գրոց խիզախ թարգմանիչը յոյն բնագրին սա տողերը՝ *γενόμενης δὲ Διονυσίου ἐφορῆς, ἡγαρχάξοντο οἱ Ἰουδαῖοι χισσοὺς ἔχοντες πομπέειν τῷ Διονύσῳ*, սապէս կը շրջէ հայերէնի «իբրեւ տաւն հասանէր «սաւրաբայեցւոյ» պաշտամանն, տաղնապէին զնոսա (ղէրեայ) պսակեալս թաւ ոստովք Սաւրաբայեցւոյ կաքաւել» (Գիրք Բ. Զ. 7). Առգեան կը ծանօթագրէ «Հայուն յիշած անունը կը պատկանի զրադաշտական կրօնի դերագոյն հոգիներէն միոյն՝ մասնաւորապէս երկրի դից...: Հայ դիցաբանութեան մէջ Սաւրաբայեցւոյ դերը ու տեղը որոշել գոյաւար է. Գեւղեք կը կարծէ, թէ պաշտօնական հանգամանք չունէր, քանի որ Ագաթեան գեղեյայ քով չէ յիշուած, Zur arm. Götterlehre, էջ 103, հայ. թարգմ. Թորոսեան, Գիցաբանութիւն Հայոց, Բաղմովէպ 1897, էջ 21—22, Բայց սա պարագան, որ մեր թարգմանիչը ըստ իւր սովորութեան օտար դից տեղ՝ համապատասխան հայկականը կը դնէ միշտ, թոյլ կու տայ ենթադրել որ հայոց Սաւրաբայեցւոյն եւ յունական Գիոնիսոսին մէջ կայ ազդակցութիւն» (Մակաբ. Բ. գրքին հայ. թարգմանութիւնը, էջ 129—130): Եթէ խնամական սեւէ կապակցութիւն ենթադրենք այն միակ պարագան, որ Գեւղեքը ընդհանրապէս երկրի Շահապետն է, մինչ Գիոնիսոս մասնաւորապէս այդեփտաններու, կարելի է թերեւս այնուհետեւ արդարացրնել թարգմանչին ընտրութիւնը ու «ենթադրել որ հայոց Սպանդարամետին եւ յունական Գիոնիսոսին մէջ կայ ազդակցութիւն», հակառակ պարագային պիտի ստիպուինք Առգեանի դէմ պնդել թէ «հայոց Սպանդարամետին եւ յունական Գիոնիսոսին մէջ ազդակցութիւն» չկայ, այլ պարզապէս՝ յոյն դիցաբանական դերերու նուազ հմուտ թարգմանչին կողմանէ շփոթում *Δημήτριος* եւ *Διονύσος*: Առգեան կը շարունակէ «փոխանակ «սաւրաբայեցւոյ»-ին ձ կը կարգայ բոլորովին սխալ «սաւրաբայեցւոյ»-ին, իսկ փոխանակ Սաւրաբայեցւոյն՝ Սաւրաբայեցւոյն: Եթէ այս ընթերցումը «պի պատահական անկումի հետեւանք չէ, այլ սկզբնական հարապատ

ձեւ՝ թարգմանչէն կերարկուած, այն ատեն տեղիքս ալ իրաւունք մը կու տայ Ագաթարգի հետ Սաւրաբայեցւոյ... եւ Սաւրաբայեցւոյ նոյնացընելու», անդ, էջ 130: Եւ ընթերցումը այս անգ չ'տառի պատահական անկումի հետեւանք է, այս մասին խնդիր չկայ, սակայն եւ այնպէս Սաւրաբայեցւոյն ալ հայացած ու ազդայնացած հարապատ ձեւ է, ինչպէս տեսանք Սաւրաբայեցւոյ կողքին եւ թէ Ագաթարգ (Gesamm. Abh., էջ 264—265 եւ Arm. Studien, էջ 139) իրաւունք ունի Սաւրաբայեցւոյ եւ Սաւրաբայեցւոյ նոյնացընելու, որքան ալ կրկին այս ձեւերու յարաբերութիւնները Hübschmannի համար մնան մութ ու անմեկնելի, քանի որ ձայնագիտորէն ու գաղափարօրէն տարբեր են իրարմէ՝ unklar ist mir das Verhältnis von *spandaramet* zu *sandaramet*, die de Lagarde identifiziert, obgleich sie lautlich und begrifflich verschieden sind, Arm. Gram. I, էջ 74: Չայնական տարբերութեան մեկնութիւնը պարզ է՝ «պի անկում», իսկ գաղափարի տարբերութեան լուծումը տուած է արդէն Մ. Իմին (Излѣдованія и статьи, Մոսկուա, 1896, էջ 35, Փրանս. թրգմ. De Stadler, Extrait de la Revue de l'Orient, de l'Algérie et des Colonies, 1864, էջ 28—29), որուն արտայայտած կարծիքը կ'այտմեացընէ այսօր եւ Ագաթարգեան (Միհրը հայոց մէջ, էջ 94): Այս դրութեան համաձայն Սաւրաբայեցւոյ կամ Սաւրաբայեցւոյ՝ երկրի շահապետ անուան եւ «սաւրաբայեցւոյ» խորք, անգունք երկրի բառի միջեւ նկատուած կցորդութիւնը դիւացումի ճանապարհով է որ կը դանէ իր մեկնաբանութիւնը՝ «կրօնների պատմութեան մէջ յաճախ կարելի է նկատել այն երեւոյթը, որ բարի աստուածը կամ դիւցազնը ժամանակի ընթացքում օժտուում է չար աստուծու, չար դիւցազնի կամ դեւի յատկութիւններով: Այս երեւոյթը կարելի է անուանել դիւացում», Ագաթարգեան, անդ, էջ 94: Այս սկզբունքով «Գ. եւ Ե. դարերու հեղինակներու աշխատութեամբ հետադարձ աշխարհէ քրիստոնեայ աշխարհ փոխադրուած այս բառը, որ հին պարսիկներու եւ հայերու մօտ կը գործածուէր սուրբ եւ հըռ երկրաւոր Հօգեյ մը իբրեւ արտայայտութիւն, քրիստոնեայ հայերու քով կը ստանայ բոլորովին հակադիր գաղափարի մը նշանակութիւն, դեռ եւս Հոգի, բայց ոչ այլ եւս Հոգի սուրբ եւ հըռ, այլ Հոգի չար, Հոգի գոթական պետութեան եւ տարտարոսական անդունդներու» (Իմին, անդ, էջ 35 եւ նոյն *Исторія Арменіи* Моисея Хоренскаго, Մոսկուա 1858, էջ 327, ծանօթ. 515): Այս սկզբունքով «կենսատու մայր

